

Tingsrätts handläggning vid grova förfarandefel hos kronofogdemyndigheten

Några synpunkter på NJA 2001 s. 575

Av tingsnotarien FREDRIK SJÖVALL

Många tvistemål inleds genom en ansökan om betalningsföreläggande hos kronofogdemyndigheten. Ett felaktigt meddelat utslag i denna instans kan innebära en direkt rättsförlust för svaranden men kan även få återverkningar för det fall processen fortsätter i allmän domstol. Artikeln tar upp och behandlar frågan hur en tingsrätt bör hantera att allvarliga fel begåtts vid handläggningen hos kronofogdemyndigheten.

Inledning

1. En tidig eftermiddag inkom till Attunda tingsrätt två i det närmaste identiska tvistemål, båda överlämnade från kronofogdemyndigheten (KFM). Svaranden var densamme i båda målen, och ansökte om återvinning och inhibition av ett av KFM utfärdat utslag.¹

I båda målen hade KFM, efter kändens ansökan, utfärdat betalningsföreläggande med en angiven svarsfrist om tio dagar från delgivningsdatum. Svaranden delgavs betalningsföreläggandena och skickade efter fem dagar e-post till KFM med bestridande av föreläggandena. I automatiska e-postmeddelandena till svaranden bekräftade KFM att e-posten kommit myndigheten till handa. Genom ett förbiseende kom inte e-postmeddelandena den ansvarige handläggaren till handa och efter ytterligare sex dagar meddelade KFM utslag i målen. Personal på KFM uppmärksammade det inträffade och uppmanade svaranden att ansöka om återvinning och begära inhibition, vilket svaranden också gjorde.

Av en slump kom båda målen att lottas på tingsrättens kansli på Gärdet i Stockholm, emellertid på olika enheter i samma hus. De beslut som fattades på de olika enheterna i anledning av återvinnings- och inhibitionsyrkandena var också olika. På den första enheten fattades beslut om målets återupptagande till fortsatt handläggning på tingsrätten, samt förordnande att utslaget tills vidare inte fick verkställas. På den andra enheten undanröjdes istället KFM:s utslag och målet återförvisades dit för erforderlig handläggning. Vilken åtgärd från

¹ Det följande tar framför allt sikte på mål som hos KFM handläggs enligt reglerna för betalningsföreläggande och vanlig handräckning. De frågor som diskuteras torde i många fall även vara av relevans för mål som handläggs enligt reglerna om särskild handräckning, men man bör då bära i minnet att KFM i dessa fall prövar ansöknings i sak.

tingsrättens sida är i den beskrivna situationen att betrakta som den riktiga eller lämpliga? Den diskussion som uppstod på tingsrätten i anledning av det inträffade kom till största delen att handla om NJA 2001 s. 575. Rättsfallet är det avgörande som närmast behandlar problemet och ger vid en ytlig genomläsning viss, om än begränsad, ledning för vad tingsrättsdomaren bör göra i den beskrivna situationen. Syftet med det följande är att undersöka om en noggrannare läsning kan ge någon ytterligare ledning.

NJA 2001 s. 575

2. I NJA 2001 s. 575 var omständigheterna följande. Käranden (K) ansökte hos KFM om vanlig handräckning med förpliktande för svaranden (S) att avflytta från en lägenhet. KFM utfärdade ett föreläggande som delgavs S, med uppmaning att svara inom tio dagar. Efter tre dagar inkom S till KFM med en skrift vari S anförde att ansökan om handräckning var felaktig och att ett mål om kvarsittanderätt var anhängigt i tingsrätten. Efter ytterligare nio dagar meddelade KFM, trots skriften, utslag mot S. S ansökte om återvinning och målet överlämnades till tingsrätten. Sedan S uteblivit från huvudförhandling i tingsrätten utan att kunna visa laga förfall meddelade tingsrätten tredskodom i vilken K:s talan bifölls. Enligt fullföljdshänvisningen kunde S varken ansöka om återvinning eller överklaga tredskodomen. S klagade över domvilla i tingsrätten. Svea hovrätt lämnade besvären utan bifall.

En majoritet av Högsta domstolens (HD:s) ledamöter² konstaterade inledningsvis att den skrift som S inkommit med måste uppfattas som ett bestridande av KFM:s föreläggande. Vidare konstaterades att ett rättegångsfel eller motsvarande förfarandefel i första hand bör avhjälpas i den instans där felet begicks eller, om det inte är möjligt, genom anlitan av ett ordinärt rättsmedel. Det (ordinära) rättsmedel som står till buds är alltså återvinning.³

Sedan skrev majoriteten följande:

”[S] ansökte alltså om återvinning i laga tid. Hon gjorde emellertid inte vid TR:n gällande att kronofogdemyndigheten felbedömt hennes skrift som inkom d. 24 jan. 2000. Det kan inte anses ha ålegat TR:n att i tvist mellan två enskilda parter på eget initiativ pröva innebörden av den nämnda skriften. Det kan därför inte läggas TR:n till last som ett rättegångsfel att domstolen tog upp hennes ansökan till prövning i stället för att återförvisa målet till kronofogdemyndigheten för inhämtande av besked huruvida bolaget önskade att tvisten hänsköts till domstol.

I återvinningsmålet hade [S] möjlighet att få sina invändningar mot bolagets yrkanden om avhysning prövade i allt väsentligt på samma sätt som om kronofogdemyndigheten på begäran av bolaget hade hänskjutit saken till domstolen. Om hon fört processen i TR:n på ett riktigt sätt hade hon

² JustR:n Svensson, Westlander och Lundius.

³ Det går inte att anföra domvillobesvär mot ett utslag som inte vunnit laga kraft; se 59 kap. 1 § 1 st. RB.

också haft rätt att föra talan mot domstolens dom. Hon uteblev emellertid från huvudförhandlingen i TR:n utan laga förfall och har då inte rätt till en ny återvinning. Denna följd av att kronofogdemyndighetens avgörande av lagstiftaren behandlas som en tredsdom kan inte ge henne rätt att med återopande av kronofogdemyndighetens felaktiga handläggning få TR:ns tredsdom undanröjd (jfr NJA 1988 s. 649). Overklagandet skall därför lämnas utan bifall.”⁴

3. En minoritet bestående av två justitieråd⁵ var av en annan uppfattning. De anförde följande:

”Eftersom kronofogdemyndigheten inte bort meddela utslag i handräckningsmålet, skulle frågan om [S] skyldighet att avflytta från lägenheten rätteligen inte ha anhängiggjorts i TR:n genom ansökan om återvinning av henne utan, om bolaget så önskade, genom begäran av bolaget om målets överlämnande till TR:n. Därmed skulle inte i målet vid TR:n ha funnits ett tidigare avgörande som skulle anses som tredsdom.

Genom det fel som förekommit vid kronofogdemyndigheten och då TR:n underlåtit att beakta felet har [S], i och med att TR:n meddelade tredsdom på grund av hennes utevaro, försatts i en sämre situation än den som skulle ha förelegat vid en korrekt handläggning av tvisten. Hon gick sålunda miste om möjligheten att föra talan mot tredsdomen.

På grund härav undanröjer vi, med ändring av HovR:ns beslut, TR:ns tredsdom d. 28 juni 2000 och kronofogdemyndighetens utslag d. 2 febr. 2000 samt visar målet åter till kronofogdemyndigheten.”⁶

Utgångspunkter vid tolkning av rättsfallet

4. Vilka slutsatser av intresse för den ovan ställda frågan, nämligen vilken åtgärd en tingsrätt bör vidta när det uppdragas att ett (grovt) rättegångsfel begåtts av KFM, kan då dras av rättsfallet?

Inledningsvis kan det vara intressant att konstatera i vilka frågor majoriteten och minoriteten är överens.⁷ Att KFM:s hantering av handräckningsmålet innefattat ett förfarandefel som är att jämställa med rättegångsfel tycks ha varit okontroversiellt. Vidare tycks ledamöterna ha varit överens om att möjligheten i varje fall står öppen för tingsrätten att undanröja utslaget och återförvisa målet till KFM för vidare handläggning. Detta senare är inte lika självklart. Därför skall i det följande i korthet redogöras för några skäl som hade kunnat åberopas till stöd för en sådan befogenhet.

Något uttryckligt lagstöd för tingsrättens befogenhet att undanröja KFM:s utslag finns inte. Goda skäl talar emellertid för att tingsrätten borde vara utrustad med en sådan befogenhet. Ett vägande skäl, som HD:s majoritet också berör, är att ett rättegångsfel i första hand bör angripas genom ett ordinärt rättsmedel (om det inte kan rättas till i

⁴ NJA 2001 s. 578.

⁵ JustR:n Gregow och Pripp.

⁶ NJA 2001 s. 579.

⁷ HD var enig i fråga om vad som skall anses vara ett bestridande; det konstateras med hänvisning till förarbetena och litteratur att även ett blankt eller oklart bestridande skall godtas.

den instans som begått felet). Det är lätt att se att det i fallet med ett felaktigt meddelat utslag skulle innebära avsevärda nackdelar för svaranden om han eller hon vid anlitan­de av det ordinära rättsmedlet återvinning inte samtidigt skulle kunna anföra domvillogrunder. Domvillobesvär mot utslag i mål om betalningsföreläggande prövas annars direkt av hovrätten.⁸ Domvillobesvär kan emellertid inte anföras mot ett utslag som inte vunnit laga kraft. Den svarande som ville anföra domvillobesvär och på detta sätt söka undanröja det felaktigt meddelade utslaget för att på detta sätt hamna i en bättre situation processuellt än genom att återvinna utslaget skulle alltså ha att vänta till dess utslaget vann laga kraft.⁹ Förutom att detta i sig framstår som en absurd ordning skulle det under tiden svaranden avvaktade laga kraft lämna denne öppen för sökandens indrivningsåtgärder.

För att undvika en sådan ordning bör svaranden alltså genast genom anlitan­de av rättsmedlet återvinning kunna rätta till det rättegångsfel som KFM begått. Ytterligare goda skäl talar för att redan tingsrätten skall kunna ta ställning till domvillogrunderna. Om så inte vore fallet kunde man tänka sig följande processgång. KFM begår ett grovt rättegångsfel när utslag meddelas. Målet återvinns och överlämnas till tingsrätten som emellertid inte är behörig att ta upp frågan om rättegångsfel. Tingsrätten meddelar en dom mot svaranden som överklagas till hovrätten och sedan först där gör gällande grovt rättegångsfel hos KFM. Därmed uppstår en situation som är ytterligt besvärlig för hovrätten.

Situationen blir besvärlig därför att inte varje fråga kan prövas i varje instans — felet transporteras inte automatiskt vidare från KFM till tingsrätten. Tingsrättens dom kommer att fungera isolerande mellan KFM, där felet begås, och hovrätten, där felet uppmärksammas. Att det felaktiga utslaget på detta sätt kan sägas bli ersatt av tingsrättens dom följer av den s.k. instansordningens princip. Om tingsrättens dom i sig inte är behäftad med något fel som föranleder undanröjande, inställer sig följande fråga: Skall tingsrättens dom undanröjas därför att den tillkommit på s.a.s. felaktiga premisser? Man kunde tänka sig, att sedan KFM:s utslag undanröjts av hovrätten, tingsrättens dom som en följd av detta undanröjande också föll. Emellertid gäller enligt RB:s regler att en dom i princip inte kan betraktas som en nullitet.¹⁰ Tingsrättens dom ersätter alltså KFM:s utslag, och utslaget kan endast angripas om först tingsrättens dom undanröjts. Därför kommer frå-

⁸ NJA 1993 s. 427.

⁹ Svaranden skulle dessutom riskera att hovrätten avvisade klagan med hänvisning till att målet bort återvinnas, jmf resonemanget i RH 1999:126.

¹⁰ Fitger, kommentar till RB, 59:6 och Ekelöf & Boman, Rättsmedlen, 11 uppl. 1990, s. 147 f. Undantagna är naturligtvis sådana domar som inte kan betraktas som domar över huvud taget, t.ex. därför att de meddelats i samband med ett rättegångsspel på universitetet eller liknande. Men det kan ju endast ytterst sällan bli tal om att angripa ett sådant icke-avgörande i domstol.

gan i högre rätt att i vart fall ett första skede att begränsa sig till om tingsrätten gjort fel i att inte på korrekt sätt reagera mot KFM:s fel.

5. Sedan det konstaterats att tingsrätten har en möjlighet att undanröja sådana KFM:s utslag som är behäftade med allvarliga rättegångsfel inställer sig frågan vilka regler som skall gälla för denna prövning. Det är därvid naturligt att dra analogier från RB:s regler om domvillobesvär riktade mot tingsrätts eller hovrätts dom. En viss försiktighet är emellertid påkallad.

Denna försiktighet har sin grund i att förfarandet vid KFM i många avseenden inte kan jämföras med ett domstolsförfarande. Att upprätthålla högt ställda krav på rättegångens formella aspekter, därför att man på detta sätt anser sig kunna erbjuda vissa garantier för att avgörandet skall vara materiellt riktigt, är inte ett starkt bärande skäl vad avser processen vid KFM. Denna är ju inte avsedd att i egentlig mening slita tvister. Ett ytterligare skäl att vara försiktig med analogierna från RB är att ett fel vid KFM nära nog alltid torde drabba svaranden. Sådana fel som drabbar sökanden är ju i de flesta fall lätta att åtgärda. Det låter sig dessutom göra i samma instans.

Det anförda gör sig särskilt starkt gällande som RB:s regler om domvilla är uppdelade på olika slags domvilla och uppdelningen sker efter olika sorters rättegångsfel som av lagstiftaren bedömts vara av varierande svårhetsgrad. Huruvida ett fel ansetts vara mer eller mindre allvarligt beror naturligtvis på i vilken utsträckning förekomsten av det i rättegången vid tingsrätt eller hovrätt typiskt sett anses påverka rättegången där så att den inte uppnår sitt syfte. Om en uppdelning av rättegångsfelen hos KFM alls är lämplig måste den ju göras med denna grundtanke för ögonen, och inte genom en direkt tillämpning av RB:s regler om rättegångsfel i processen vid allmän domstol.

6. Varken majoriteten eller minoriteten i HD hänvisar direkt till bestämmelserna om domvilla. Det är emellertid svårt att inte snegla på dessa bestämmelser när problemet med rättegångsfel hos KFM skall behandlas. Därför skall i det följande kort redogöras för RB:s bestämmelser om domvilla, och sedan skall undersökas om resonemangen i NJA 2001 s. 575 låter sig bättre förstås i ljuset av dessa bestämmelser.

De bestämmelser som det ligger närmast till hands att analogivis vid tingsrätt tillämpa på KFM:s utslag är rimligen de som hovrätten tillämpar när hovrätten undanröjer tingsrättsdomar som är behäftade med något rättegångsfel. De återfinns i 50 kap. 26–29 §§ RB. Reglerna skiljer mellan två fall; obligatoriskt undanröjande och återförvisande (26 §) och fakultativt undanröjande och återförvisande (28 §).¹¹ Enligt 26 § 1 st. skall hovrätten även utan yrkande undanröja tingsrättens

¹¹ Termerna obligatoriskt och fakultativt undanröjande, vilka inte återfinns i RB, används i det följande för att göra framställningen mera tydlig.

dom om sådan domvilla som sägs i 59 kap. 1 § 1 st. 1–3 RB har förekommit vid tingsrätten.¹² Enligt 28 § får hovrätten undanröja tingsrättens dom om det förekommit något annat fel i rättegången endast om felet kan antas ha inverkat på målets utgång och det inte utan väsentlig olägenhet kan avhjälpas i hovrätten. Parterna skall dessutom i dessa fall få tillfälle att yttra sig, om det inte är uppenbart obehövt. Enligt 29 § skall hovrätten samtidigt som den undanröjer en tingsrätts dom återförvisa målet till tingsrätten, såvida grunden för undanröjandet inte är att en annan tingsrätt är tvingande forum.

Dessutom finns en allmän möjlighet för högre rätt att undanröja lägre rätts avgöranden, även om något fel inte begåtts.¹³ Detta är emellertid i första hand en möjlighet för HD. Bestämmelsen bör tillämpas med restriktivitet av hovrätt, och torde mot denna bakgrund knappast alls komma i fråga för tingsrätt.

Bestämmelserna skiljer alltså mellan sådana grova rättegångsfel som beskrivs i 59 kap. 1 § 1 st. 1–3 p. och andra rättegångsfel.¹⁴ Frågan inställer sig vilket sorts rättegångsfel det innebär att meddela utslag trots ett bestridande. Problemet har fått en lösning i rättsfallet NJA 1989 s. 487, där tingsrätten hade förelagt svaranden att avge svaromål vid påföljd av tredsdom, trots att svaranden redan utvecklat sitt svaromål. När svaranden inte svarade på tingsrättens föreläggande meddelades tredsdom. Detta ansåg HD utgöra grovt rättegångsfel enligt den gamla bestämmelsen i 59 kap. 1 § 1 st. 5 p., och föranledde undanröjande av tredsdomen. Motsvarande bestämmelse återfinns idag i 59 kap. 1 § 1 st. 4 p. Det är alltså klart att ett fel bestående i att tredsdom meddelas trots bestridande utgör grovt rättegångsfel som föranleder undanröjande. Det kan vidare antas att felet, även efter de förändringar som skedde 1989 i 59 kap 1 §, inte är att hänföra till någon av de i punkterna 1–3 upptagna kategorierna av rättegångsfel. Det skulle alltså istället vara fråga om ett rättegångsfel, som visserligen inte faller under bestämmelsen om obligatoriskt undanröjande, men som ändå är att anse som grovt.

Majoritetens resonemang

7. Den fråga som skall behandlas i det följande är hur majoritetens resonemang i de centrala delar som återgetts ovan förhåller sig till de nyss berörda utgångspunkterna. Syftet med detta är att försöka sätta avgörandet i ett sammanhang och se, hur väl det överensstämmer med bestämmelserna om domvilla. Om det passar någorlunda med domvillobestämmelserna, kan man anta att dessa kan tjäna till ledning för tingsrättsdomaren. Passar det illa, får ledning kanske sökas på annat håll. Den viktigaste frågan därvidlag torde vara hur resone-

¹² 26 § 2 st. rör partiellt undanröjande och lämnas därhän. 27 §, även den om obligatoriskt undanröjande, behandlar jäv.

¹³ Jfr Fitger, kommentaren, 50:144.

¹⁴ Det finns alltså, till skillnad från vad som gäller enligt 59 kap. 1 st. 4 p., inget krav på att sådana rättegångsfel skall vara grova.

manget i majoritetens avgörande förhåller sig till NJA 1989 s. 487, d.v.s. om resonemanget i 1989 års fall går att överföra på felaktigt meddelade utslag vid KFM. Att söka ett svar på frågan om tillämpligheten av 1989 års fall kompliceras främst av att tingsrättens dom ligger som en isolator mellan KFM och överinstanserna. Problemet har berörts ovan.¹⁵

En tolkning av majoritetens avgörande som ligger nära till hands är att avgörandet grundar sig främst på att bestridandet hos KFM var oklart. Den skrivelse, som sedermera befanns ha utgjort ett bestridande, var svårtydd. Majoriteten skriver att det inte ålåg tingsrätten att ”pröva innebörden” av skrivelsen. Det är möjligt att denna tolkning är riktig, och att utgången i målet hade blivit en annan om skrivelsen tydligt angett att det var frågan om ett bestridande. En sådan tolkning är emellertid en smula problematisk i det att den förutsätter att tingsrätten gör en begränsad prövning av svarsskrivelsen hos KFM. Om det klart framgår att skrivelsen är ett bestridande, bör tingsrätten ta upp frågan om återförvisning. Är det mera oklart, har tingsrätten ingen sådan skyldighet med mindre att en part kräver det. Ett sådant resonemang torde gå emot många av de skäl som ligger bakom regeln att även otydliga meddelanden in dubio skall uppfattas som bestridanden. Resonemanget är dessutom svårt att förena med reglerna om domvilla, vilka ju skall tillämpas ex officio, varför det för närvarande lämnas åt sidan.¹⁶

I det följande skall alltså majoritetens resonemang ställas mot rättegångsfels- och domvillobestämmelserna. Eftersom majoriteten kom fram till att tingsrätten inte begick ett rättegångsfel kan det förmodas att majoriteten resonerat på ett av följande tre sätt. För det första kan resonemanget ha varit, att felet hos KFM var av det slag som bort föranleda tingsrätten att göra en analog tillämpning av bestämmelsen om fakultativt undanröjande i 28 §, att en riktig tillämpning av 28 § bort föranleda undanröjande och återförvisning, men att tingsrättens misstag härvidlag inte utgör rättegångsfel (NJA 1989 s. 487 är gällande rätt och skall tillämpas även när KFM begår fel). Men det är även tänkbart att resonemanget kan ha varit antingen att 28 § skulle tillämpas analogt men att en riktig tillämpning av bestämmelsen inte skulle föranleda något undanröjande av utslaget (NJA 1989 s. 487 är fel), eller också helt enkelt att bestämmelserna om undanröjande inte är tillämpliga på fel begångna av KFM (NJA 1989 s. 487 är inte tillämpligt).

Att ur majoritetens resonemang försöka utläsa vilken av dessa tre hypoteser som är riktig är inte lätt. Majoriteten ger huvudsakligen två ledtrådar, vilka båda återfinns i det första av de två stycken av domskälen som återgetts ovan. Den första är att svaranden i tingsrätten inte gjort gällande att KFM felbedömt hennes skrift. Den andra är att det

¹⁵ Se ovan stycke 4, mot slutet.

¹⁶ Se nedan not 22.

är en tvist mellan två enskilda parter. Jag utgår ifrån att majoriteten med detta menat, att det är fråga om ett dispositivt tvistemål.¹⁷ Det innebär ju att parterna disponerar över processen, vilket kan tyckas vara ett legitimt skäl att också kräva av dem att de genom sina processhandlingar tar sin rätt till vara. Mot bakgrund av att majoriteten betonar att målet är dispositivt, verkar det troligast att uttalandet att svarenden inte gjort gällande att KFM missbedömt hennes skrift skall förstås så att det krävs ett yrkande för att tingsrätten skall vara tvungen att ta ställning i frågan. Först om tingsrätten sedan ett sådant yrkande framställts beslutar att inte undanröja och återförvisa målet, begär tingsrätten eventuellt ett rättegångsfel.

8. Att majoriteten skulle mena att det i dispositiva tvistemål, vilket innebär alla mål som inleds vid KFM, krävs ett yrkande av part för att tingsrätten skall vara skyldig att ta ställning till frågan om undanröjande, föranleder visst huvudbry. I enlighet med vad som ovan redovisats beträffande bestämmelserna om undanröjande i hovrätten krävs ju enligt dessa bestämmelser inte i något fall, vare sig de obligatoriska eller de fakultativa, att en part framställer ett yrkande om undanröjande. I båda fallen skall hovrätten beakta rättegångsfelet *ex officio*.¹⁸ Det kan alltså i förstone tyckas som om den i avsnitt 7 ovan redovisade tolkningen av majoritetens resonemang skulle rimma illa med tesen att tingsrätten skall tillämpa de bestämmelser om undanröjande och återförvisande som gäller för hovrätt.¹⁹

Emellertid innehåller förarbetena till bestämmelsen om fakultativt undanröjande i 28 § en del uttalanden som särskilt tar sikte på dispositiva mål.²⁰ Det betonas att det i sådana mål utan en parts begäran endast i undantagsfall kan bli fråga om att med tillämpning av den fakultativa bestämmelsen återförvisa mål till tingsrätt. Det skulle alltså vara en fråga för parterna om de önskar en förnyad (formellt riktig) prövning i underinstansen, eller om de kan tänkas nöja sig med en prövning i överinstansen. Hovrätten skall alltså inte, enligt departementschefen, på eget initiativ återförvisa dispositiva mål. Med hänsyn till hur majoriteten uttrycker sig finns det anledning att anta att dessa uttalanden i viss mån inverkat på hur de kom att bedöma tingsrättens handläggning av målet. Det kan nämnas att i motsvarande situation det torde åligga hovrätten att uppmärksamma parterna på att ett fel

¹⁷ Det framstår som osannolikt att majoriteten menat att bedömningen skulle bli annorlunda om en av parterna var det allmänna.

¹⁸ NJA II 1989 s. 189.

¹⁹ Det skall i detta sammanhang tilläggas att bestämmelsen om fakultativt undanröjande i 50 kap. 28 § ändrades år 1989. Enligt den tidigare ordningen krävdes för undanröjande och återförvisande i anledning av sådana rättegångsfel som inte var att betrakta som grova, att part åberopade felet. Det är emellertid svårt att tänka sig att majoriteten menat att en ordning som beträffande hovrätter upphävdes år 1989 skulle återupplivas för att analogt tillämpas av tingsrätter.

²⁰ NJA II 1989 s. 189.

begåtts och infordra parternas inställning i återförvisningsfrågan.²¹ HD:s majoritet tar över huvud inte upp den saken.

9. En ytterligare sak i majoritetens resonemang pekar mot bestämmelsen om fakultativt undanröjande i 28 §. Majoriteten skriver i det andra av de två stycken som finns återgivna under 2 ovan, att S trots felet haft möjlighet att få sin sak prövad i allt väsentligt på samma sätt som om KFM inte hade begått felet. Detta kan ses som ett sätt att resonera kring vilken betydelse felet haft för målets utgång. Rekvisitet om inverkan på målets utgång återfinns i bestämmelsen om fakultativt undanröjande och ett orsakssamband härvidlag är en av förutsättningarna för att underrättens dom skall undanröjas. Vad majoriteten skriver om att få saken prövad på väsentligen samma sätt skulle kunna ses som ett resonemang om en analog tillämpning av 50 kap. 28 § RB.

Majoriteten hänvisar i detta sammanhang till det äldre avgörandet NJA 1988 s. 649. I det målet hade ett betalningsföreläggande bestritts, men bestridandet hade inte beaktats av tingsrätten som meddelade utslag mot svaranden.²² Felet uppmärksammades, svaranden ansökte om återvinning, handläggningen återupptogs och inhibition mot det tidigare utslaget meddelades. Sedan inhibitionsbeslutet upphävts²³ återkallade svaranden sin återvinningsansökan, och tingsrätten avskrev målet med erinran om att det ursprungliga utslaget stod fast. HD, som ansåg att tingsrätten förfarit felaktigt genom att meddela utslaget trots bestridandet, fann trots detta inte att domvilla hade förelegat. Som skäl anfördes följande:

”Återvinningsförfarandet skulle således ha gett [S] möjlighet att få till stånd den prövning som till följd av ett förbiseende inte ägt rum under handläggningen av handräckningsmålet. Det förhållandet att TR:n återkallade sitt inhibitionsbeslut före återvinningsmålets avgörande kan inte anses ha försatt [S] i en sämre situation än den som skulle ha förelegat vid en korrekt handläggning av handräckningsmålet. Enligt 8 § 2 st handräckningslagen (1981:847) gäller nämligen att, om svaranden bestrider ansökningen om handräckning, denna inte får bifallas om svaranden visar sannolika skäl för sin invändning eller sökandens rätt annars framstår som oklar. Skälet för TR:ns beslut att återkalla inhibitionsbeslutet var emellertid just att [S] inte kunde anses ha visat sannolika skäl för sin invändning och att [K:s] rätt inte heller annars framstod som oklar.

[S:s] återkallelse av sin återvinningstalan innebär således att [S], med kännedom om det fel som förevarit under handläggningen av handräckningsmålet, avstod från att få sina invändningar mot [K:s] yrkande prövade av behörig domstol inom ramen för återvinningsprocessen. En följd härav måste anses vara att bolaget inte senare, genom att anföra besvär över dom-

²¹ Se om detta nedan, avsnitt 16.

²² Enligt den äldre ordningen för betalningsförelägganden handlades dessa av tingsrätt som första instans.

²³ Därför att svaranden inte visat sannolika skäl för sin invändning, se den följande texten.

villa, kan göra anspråk på att samma grund få handräkningsutslaget undanröjt.”

10. Vilken vikt kan då majoriteten i NJA 2001 s. 575 tänkas ha tillmätt det äldre avgörandet? För det första skall konstateras att det i det avgörandet inte hade spelat någon roll om S:s bestridande uppmärksammats redan i handräkningsmålet.²⁴ Handräkningsansökan hade ju bifallits ändå, eftersom S inte visat sannolika skäl för sin invändning och K:s rätt inte heller framstod som oklar. Det är framför allt på grund av denna omständighet som det framstår som befogat att säga, att S inte genom den felaktiga handläggningen blivit försatt i en sämre situation än en korrekt handläggning skulle ha resulterat i. Detta utgör ju en avsevärd skillnad mot vad som gäller enligt den nu för betalningsförelägganden och vanlig handräkning gällande ordningen, där även ett blankt bestridande utgör hinder för bifall till ansökningen hos KFM. Medan man om den äldre ordningen kunde säga, att felaktigheten inte fått betydelse för målets utgång, låter det sig knappast göra inom ramen för dagens system. Ytterligare en relevant skillnad synes vara att S i NJA 1988 s. 649 återkallade återvinningsansökan. Detta innebär ju att S genom att vidta en aktiv åtgärd gav upp sin rätt att få saken prövad i behörig ordning. I NJA 2001 s. 575 är det ju den passivitet som S uppvisat som är av intresse..

NJA 1988 s. 649 erbjuder alltså inte mycket ledning i frågan om och i sådana fall hur ett felaktigt meddelat utslag bör undanröjas enligt idag gällande regler. Den främsta betydelsen av hänvisningen till rättsfallet i majoritetens resonemang är kanske att det antyder att fellets betydelse för målets utgång varit en faktor som majoriteten ansett viktig.

Rättsfallet anknyter emellertid inte på ett uppenbart sätt till de skäl som majoriteten anför strax före hänvisningen, nämligen att om svaranden har beretts möjlighet att få sina invändningar prövade i sak i tingsrätten spelar det ingen roll att ett förfarandefel begåtts av KFM. Majoriteten måste alltså enligt min mening förstås så att de menar att svaranden visserligen hamnat i en sämre situation p.g.a. KFM:s fel, men att det är svarandens eget fel att risken för en rättsförlust kommit att realiseras. Därmed ”läker” svarandens försumliga processföring KFM:s fel.²⁵

²⁴ Förutom att målet då inte hade kunnat handläggas av tingsnotarie.

²⁵ Detta sätt att argumentera är enligt min mening tveksamt. Se kritiken nedan, avsnitt 15.

11. Sammanfattningsvis resonerar majoriteten med den outtalade utgångspunkten att tingsrätten kan undanröja och återförvisa. Ledamöterna grundar sin slutsats, att det inte är ett rättegångsfel att inte göra det, dels på att målet är dispositivt, och dels på felets betydelse för målets utgång. Eftersom dessa två faktorer är sådana som har betydelse för prövningen enligt bestämmelsen om fakultativt undanröjande i hovrätt, ligger det närmast till hands att anta att majoriteten ansett NJA 1989 s. 487 vara gällande rätt och att tingsrättens prövning i alla fall bör utgå från bestämmelserna om fakultativt undanröjande i 50 kap. 28 § RB. Vad majoriteten skriver ger emellertid inte någon säker grund för mera precisa antaganden om vad tingsrätten är skyldig att göra för det fall att ett yrkande om undanröjande framställs.

Om det nu är den fakultativa bestämmelsen som majoriteten ansett analogt tillämplig kan det emellertid mycket väl tänkas, att HD:s majoritet ansett att det aldrig kan bli fråga om ett rättegångsfel i fall av felaktig (analog) tillämpning av en fakultativ bestämmelse. Ett rättegångsfel karaktäriseras ju av ett åsidosättande av en för processen normerande föreskrift. Det kan tänkas att en fakultativ bestämmelse inte anses vara tillräckligt normerande. Om svaranden framställer ett yrkande förändras dock situationen såtillvida att det blir nödvändigt att aktivt ta ställning till det. Tingsrätten blir tvungen att fatta ett beslut. Ett felaktigt beslut kan sedan föranleda undanröjande och återförvisning.²⁶ Det skall genast påpekas att det framstår som i det närmaste uteslutet att majoritetens ledamöter avsett att inom ramen för prövningen i NJA 2001 s. 575 ta ställning till denna principiella fråga. Men sådana överväganden kan inte desto mindre tänkas ha spelat in i den allmänna bedömningen.

Minoritetens resonemang

12. Hur skall då minoritetens domskäl tolkas? Utgångspunkten för tolkningen blir här, liksom vid tolkningen av majoritetens domskäl, de regler om obligatoriskt och fakultativt undanröjande i anledning av domvilla som berörts ovan. Minoriteten resonerar enligt följande: KFM begick ett fel. Tingsrätten har underlåtit att beakta felet. Denna underlåtenhet har medfört att svaranden hamnat i en sämre situation än den hon skulle ha befunnit sig i om tvisten hade handlagts korrekt, därför att svaranden genom felet gick miste om möjligheten att föra talan mot tingsrättens sedermera meddelade tredskodom. På grund av att svaranden på detta sätt hamnat i en sämre situation skall både tingsrättens dom och KFM:s utslag undanröjas och målet återförvisas till KFM för fortsatt handläggning.

²⁶ Resonemanget är praktiskt och har en del som talar för sig. Det bortser emellertid från att en fakultativ bestämmelse som skall tillämpas ex officio kräver att rätten tar ställning, om så bara för att besluta att inte vidta någon åtgärd i anledning av felet. Det följer definitionsmässigt av ex officiobegreppet. Återigen kan det emellertid vara nyttigt att påminna sig om de överväganden beträffande hållbarheten av analogier från RB som tagits upp under 5.

Minoriteten synes genom det återgivna resonemanget fästa avgörande vikt vid den omständigheten att svaranden hamnat i en sämre situation än hon eljest skulle ha befunnit sig i. Det står tämligen klart att det inte är utslagets direkta verkningar som minoriteten fäster avgörande vikt vid, d.v.s. att det utgör en exekutionstitel som genast kan verkställas. Istället är det utslagets verkan som tredskodom som medför den för minoriteten avgörande försämringen av svarandens position.

När målet anhängiggörs i tingsrätten efter ett felaktigt utslag kan tingsrätten antingen återuppta handläggningen och meddela inhibition avseende det felaktiga utslaget, eller undanröja och återförvisa. I båda dessa fall eliminerar tingsrätten genom handläggningsåtgärden den för svaranden direkt menliga följden av det felaktiga utslaget. Svaranden kan t.ex. i detta skede inte utsättas för någon indrivningsåtgärd. Inhibitionsbeslutet skulle alltså sett ur denna synvinkel kunna vara ett lika gott remedium som ett undanröjande och återförvisande.

I bestämmelsen om fakultativa undanröjanden och återförvisanden i 50 kap. 28 § RB stadgas att undanröjande och återförvisande får ske endast om felet kan antas ha inverkat på målets utgång och inte utan väsentlig olägenhet kan avhjälpas i hovrätten. Om denna bestämmelse skall tillämpas analogt kunde man tycka, mot bakgrund av vad som sagts ovan om effekten av ett inhibitionsbeslut contra effekten av ett undanröjande, att felet sedan inhibition meddelats inte kan antas inverka på målets utgång och dessutom ju kunde utan väsentlig olägenhet avhjälpas av tingsrätten.

Mot detta resonemang kan dock följande anföras. Vid den tidpunkt då tingsrätten underlåter att beakta felet hos KFM föreligger en risk för att svaranden skall drabbas av skada i form av en framtida tredskodom mot vilken hon inte kan föra talan. Denna risk har visserligen ännu inte realiserats. Felet hos KFM kan ju tänkas få avgörande inverkan på målets utgång, som det fick i NJA 2001 s. 575, men det kan även tänkas att det inte får någon inverkan alls, t.ex. därför att talan återkallas eller målet prövas i sak av tingsrätten. När målet anhängiggörs i tingsrätten är det alltså omöjligt att veta vilken inverkan felet hos KFM kan tänkas komma att få på rättegången. Svaranden har däremot redan genom det felaktiga utslaget förlorat möjligheten att föra talan mot en eventuell framtida tredskodom. På detta sätt har svaranden förlorat en av sina processuella rättigheter.²⁷

13. Det kan tyckas att denna rättighet inte är särskilt skyddsvärd. I första hand är den ju till nytta för den som på något sätt inte medverkar i rättegången. Denna synpunkt lyser igenom i majoritetens resonemang, där det sägs att svaranden haft rätt att föra talan mot tingsrät-

²⁷ Avseende felets bäring på den slutliga rättsförlust svaranden lider i och med den icke återvinningsbara tredskodomen, kan endast anmärkas att det felaktiga utslaget utgör en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för rättsförlusten.

tens dom om hon fört processen på ett riktigt sätt. Minoriteten behandlar inte frågan direkt, men det går att mot denna synpunkt anföra åtminstone två bärande argument. För det första är det inte alla tredsdomar som meddelas därför att svaranden gjort sig skyldig till klandervärd processföring. Särskilt i samband med kallelse till sammanträde eller förhandling som sker under tredsdomshot är det tänkbart att en svarande inte inställer sig i tid och att tredsdom därför meddelas. En sådan försening kan, utan att svaranden har laga förfall, vara föranledd av olika omständigheter som ligger utanför svarandens kontroll. För sådana fall utgör återvinningsrätten en nödvändig ventil.

Ett andra, mera grundläggande, argument för att anse svarandens rätt till återvinning vara skyddsvärd i alla fall har att göra med tidpunkten för tingsrättens beslut att undanröja eller meddela inhibition. Detta beslut fattas ju omedelbart när målet kommer in till tingsrätten. Vid denna tidpunkt går det inte att ha någon uppfattning om svarandens processföring och om denna kan tänkas vara klandervärd. Tingsrätten torde ha att utgå ifrån att svaranden kommer att fullfölja sina processuella åligganden på ett riktigt sätt. Att utgå från att så är fallet innebär däremot inte att utgångspunkten skall vara att behovet av en skyddsventil saknas just i sådana fall där ett felaktigt utslag meddelats, till skillnad från sådana fall där målet överlämnats efter bestridande (eller inletts vid tingsrätten genom stämning).

Som det för minoriteten avgörande argumentet för ett undanröjande framstår emellertid att svaranden fått sina processuella rättigheter beskurna, inte genom passivitet eller annan egen förskyllan, utan därför att myndigheten begått ett fel. Det är inte rimligt att en enskild får gå in i en process under sämre förutsättningar, och på detta sätt lida en rättsförlust, på grund av myndighetens fel.

Till dessa principiella skäl kan anmärkas att tingsrätten kan förlora ett effektivt påtryckningsmedel i processen. Om ett inhibitionsbeslut meddelas istället för ett undanröjande, men tingsrätten ändå uppmärksammar att en eventuell tredsdom inte skulle komma att vara återvinningsbar, kan det tänkas att tingsrätten i handläggningen drar sig för att använda tredsdomshotet. På detta sätt kan dels handläggningens snabbhet och effektivitet tänkas bli lidande, och dels käranden gå miste om möjligheten till ett summariskt avgörande mot en svarandepart som saknar välgrundade invändningar mot käromålet.

14. Det framstår mot bakgrund av det ovan anförda inte som klart huruvida minoriteten i HD ansett att bestämmelsen om obligatoriskt undanröjande eller bestämmelsen om fakultativt undanröjande skall tillämpas av tingsrätter i den uppkomna situationen. Det är möjligt att HD:s minoritet ansett att det av KFM begångna felet varit så allvarligt att det är att jämställa med de fel som upptas i 59 kap. 1 § 1–3, och att

tingsrättens underlåtenhet att undanröja därför stred mot en obligatorisk bestämmelse. Av denna anledning skulle därför tingsrättens avgörande undanröjas. Att minoritetens resonemang kan uppfattas som ett resonemang om rättigheter ger anledning att överväga om detta varit minoritetens uppfattning.

Något definitivt svar på frågan står tyvärr inte att finna i minoritetens resonemang. Minoriteten tar inte upp någon omständighet som skulle kunna skilja en tillämpning av bestämmelsen om obligatoriskt undanröjande från en tillämpning av bestämmelsen om fakultativt undanröjande. Man kan tänka sig att minoriteten, till skillnad från majoriteten, ansett att en felaktig tillämpning av en fakultativ bestämmelse kan utgöra rättegångsfel. Troligare är emellertid att minoriteten utnyttjat den möjlighet att undanröja och återförvisa utan att något fel förevarit i underinstansen, som berörts ovan.²⁸

Slutsats

15. Oavsett svaret på denna sista fråga anser jag att HD:s minoritet i NJA 2001 s. 575 hade rätt. Ett av myndigheten begånget fel som innebär att en part går miste om en processuell rättighet och dessutom riskerar att lida en allvarlig rättsförlust är så allvarligt att det bör föranleda ett undanröjande. Jag kan inte ansluta mig till majoritetens resonemang om att en svarande i denna situation får skylla sig själv om hon inte för processen i tingsrätten på ett riktigt sätt. Det är svårt att se hur majoriteten kan bortse ifrån att en part i normalfallet har rätt att återvinna en tredskodom även om hon fört processen på ett klandervärd sätt. Majoriteten anger inte vad den anser vara den relevanta skillnaden mellan detta fall och det fall att en part som utan egen förskyllan har ett avgörande som betraktas som tredskodom i bagaget, betar sig på precis samma sätt.

Dessutom anser jag i likhet med minoriteten att tingsrättens dom, i vart fall med tillämpning av HD:s allmänna möjlighet att undanröja lägre rätts dom, bort undanröjas likväl som KFM:s utslag. Denna möjlighet hade kunnat komma väl till pass för det fall man skulle anse att tingsrättens dom låg som en felfri isolator mellan KFM och domstolarna, en ståndpunkt som i och för sig har mycket som talar för sig. Majoriteten har emellertid låtit frågan om tingsrättens dom bör undanröjas hamna i fokus. På detta sätt har man gått miste om möjligheten att ge närmare direktiv för vilka kriterier som skall ligga till grund för tingsrättens bedömning, och kanske tydligare uttala vilka analogier från hovrättsbestämmelserna, om några, som är lämpliga.

Frågan om tingsrätten i den aktuella situationen begår ett rättegångsfel, och i så fall vilken typ av rättegångsfel, är ju för tingsrättsdomaren en i allt väsentligt akademisk fråga. Den har tagits upp i denna uppsats endast i syfte att söka kasta ljus över vilka regler tings-

²⁸ Se vid not 13. Det framstår enligt min mening som troligare kanske framför allt p.g.a. att tillämpningen sker genom analogi.

rätten har att hålla sig till i den uppkomna situationen. Tyvärr måste det konstateras att inte särskilt mycket klarhet bringats i frågan; det ljus som har fallit över problemställningen kastar många förvirrande skuggor. Svaret på den inledningsvis ställda frågan, vilken ledning en noggrannare läsning av rättsfallet kan tänkas erbjuda, måste bli: inte mycket.

Det står emellertid klart att, även med majoritetens synsätt, tingsrätten har befogenhet att undanröja KFM:s utslag. Det finns även flera uttalanden, både av majoritet och minoritet, som tyder på att det är en analog tillämpning av bestämmelsen i 50 kap. 28 § RB som tingsrättsdomaren bör utgå ifrån i den uppkomna situationen. Det som främst talar emot denna slutsats är den ovan beskrivna tolkningen som fäster avgörande vikt vid hur tydligt bestridandet hos KFM var, en tolkning som rimmar illa med domvillobestämmelserna för hovrätt. Som redan sagts är en sådan tolkning emellertid besvärlig på flera sätt. Denna tolkning torde heller inte, mot bakgrund av vad som sagts om vilka analogier som kan dras från hovrättsbestämmelserna, utgöra något absolut skäl mot att anse att andra för hovrätt gällande regler bör tillämpas av tingsrätt.

En analog tillämpning av 50 kap. 28 § RB är också den som bäst överensstämmer med HD:s avgörande i NJA 1989 s. 487. Det innebär också att NJA 2001 s. 575 inte gör något undantag från regeln i 1989 års fall särskilt för mål hos KFM, även om betydande oklarhet kvarstår om hur regeln i detta fall skall tillämpas i förhållande till KFM.

Det finns heller inte, enligt min mening, några vägande skäl som talar för att tingsrätten istället skulle välja lösningen med inhibitionsbeslut. Min slutsats är att tingsrättsdomare i liknande fall bör välja att undanröja KFM:s utslag. Utöver de skäl för en sådan lösning som redan berörts kan det även tänkas att en praxis bland tingsrätterna att undanröja KFM:s utslag kan påverka handläggningen hos KFM så att färre misstag begås i framtiden. På detta sätt ger man dessutom en galdenär möjlighet att få en betalningsanmärkning avförd från kreditupplysningsföretagens register genast, något som visserligen ligger utanför ramen för myndigheternas verksamhet men som torde vara nog så viktigt för de flesta.

En ytterligare synpunkt i detta sammanhang är att en inte obetydlig andel av dem mot vilka betalningsförelägganden riktas torde vara privatpersoner som saknar ombud. Det kan för en konsument som aldrig tidigare varit i kontakt med rättsväsendet vara svårt att avfatta ett klart och tydligt bestridande. Ännu svårare är det säkerligen att begripa att man i tingsrätten bör dra uppmärksamhet till att den skrivelse man gav in till KFM verkligen utgör ett bestridande, och inte något annat. För målen som rör värden mindre än ett halvt basbelopp, de s.k. FT-målen, gäller ju dessutom att tingsrätten har en långtgående materiell processledningskyldighet.

Skälet till att tingsrätten i många fall ändå väljer lösningen med inhibitionsbeslut kan tänkas vara en osäkerhet om vilka befogenheter tingsrätten har att utan direkt lagstöd undanröja ett utslag från KFM. Det är därför olyckligt att majoritetens ställningstagande i NJA 2001 s. 575 är så otydligt att det inte ger tingsrättsdomare någon närmare ledning för tillämpningen av bestämmelserna om undanröjande i liknande fall. Jag skall därför i det följande ta upp några praktiska problem som kan uppkomma i samband med ett beslut om undanröjande och återförvisande, samt antyda hur dessa skulle kunna lösas genom en analog tillämpning av bestämmelserna om domvilla.

Några praktiska frågor

16. Resonemanget i det följande skall ses mot bakgrund av de överväganden beträffande lämpligheten av analogislut som berörts under avsnitt 5 ovan. En första fråga som inställer sig är om undanröjandet bör förenas med ett beslut om återförvisning till KFM. Det kan tyckas självklart att återförvisning skall följa på undanröjande. Emellertid bör man hålla i minnet att det mellan KFM och tingsrätt inte råder någon direkt instansordning. Som berörts ovan fyller ju inte processen hos KFM heller funktionen av en egentlig rättegång. Ett belysande exempel är att den preklusionsbestämmelse i 13 kap. 3 § 2 st. 2 mom. RB som anger vad nytt part får åberopa i hovrätt i förhållande till tingsrätt inte äger tillämpning i förhållandet mellan tingsrätt och KFM — part har rätt att i stort utforma sin talan helt på nytt i tingsrätten.²⁹ Samtidigt kunde man anse att den menliga effekten av ett felaktigt utslag hos KFM helt omintetgjordes av undanröjandet i sig, utan att något direkt skäl talade för att målet skulle återförvisas. Man skulle helt enkelt börja om på nytt i tingsrätten.

Mot en sådan lösning kan emellertid anföras att den skulle beta borgenären rätten att välja att inte begära att målet överlämnas till tingsrätt. Om tingsrätten inte återförvisar målet blir genast RB:s regler om rättegångskostnader tillämpliga. Det kan ju vara så att den borgenär som möts av ett bestridande och en utförlig invändning från gäldenären, gör bedömningen att gäldenärens bestridandegrund kan vara välgrundad och därför väljer att inte gå vidare med målet. Skälet kan ofta tänkas vara just att borgenären inte vill riskera rättegångskostnadsansvar. Mot bakgrund av detta synes det vara lämpligast att ett beslut om undanröjande förenas med ett återförvisningsbeslut. Dessutom kan återförvisningen kanske som ovan anmärkts fylla en viss disciplinerande funktion.

En annan fråga rör huruvida tingsrätten bör bereda parterna tillfälle att yttra sig över undanröjande och återförvisning. För hovrätt gäller i de fall ett beslut om fakultativt undanröjande kan bli aktuellt att parterna skall beredas tillfälle att yttra sig om det inte är uppenbart

²⁹ Jfr Fitger a a, 13:42. Tingsrätten framstår i vissa hänseenden mindre som en överinstans och mer som en alternativ instans.

obehövt. Det är ett högt ställt krav. Särskilt beträffande tvistemål där parterna disponerar över processen, vilket det ju alltid blir frågan om i mål överlämnade från KFM, bör naturligtvis parterna normalt få yttra sig i frågan.³⁰ Om det emellertid är så att felet som KFM begått inte kan avhjälpas i tingsrätten blir det ju de facto fråga om en part vill efterge en processuell rättighet. I många fall där svaranden är en privatperson utan ombud torde tingsrätten ha att utgå ifrån att vederbörande inte har klart för sig vad det innebär. Därför bör det i alla fall vara påkallat att undanröja och återförvisa målet. Det kan därför ifrågasättas om det i dessa fall verkligen är påkallat att bereda parterna tillfälle att yttra sig i frågan.³¹

17. En komplicerad fråga rör huruvida beslutet om undanröjande och återförvisande bör få överklagas till hovrätt. Motsvarande bestämmelse vad avser hovrätts beslut om återförvisning återfinns i 54 kap. 3 § 2 st RB. Enligt denna bestämmelse får ett beslut om återförvisande överklagas endast om beslutet innefattar ett avgörande av en fråga som inverkar på målets utgång. Huvudregeln är alltså att ett sådant beslut inte får överklagas. Samma skäl som talar mot att beslut av hovrätt om återförvisning skall få överklagas gör sig gällande beträffande tingsrätts beslut. I viss mån är det så, att varje beslut om återförvisning inverkar på målets utgång.³² Den avgörande frågan härvid är om högre rätts beslut binder lägre rätt på något sätt.

Om tingsrätten undanröjer ett utslag därför att det meddelats trots svarandens bestridande, binder tingsrätts beslut KFM vid ett visst slut — att inte bifalla ansökan i utslag. Därför inverkar tingsrätts beslut på målets utgång, och bör därmed vid en analog tillämpning av bestämmelsen för hovrätt få överklagas. Mot denna ordning kan visserligen invändas att i de allra flesta fall när en tingsrätt undanröjer ett utslag från KFM torde det vara uppenbart att undanröjande skall ske. De flesta förfarandefel hos KFM torde vara rena förbiseenden eller misstag. Processen vid KFM är ju så förenklad att det endast i rena undantagsfall torde bli aktuellt att underkasta frågan om KFM begått ett fel eller ej någon mera ingående prövning. Helt uteslutet är det emellertid inte att sådana överväganden i det enskilda fallet kan behöva göras. Därför torde, försiktigtvis, tingsrätts beslut få överklagas under samma förutsättningar som en hovrätts beslut.

I de fall tingsrätts undanröjande och återförvisningsbeslut får överklagas innebär det att de inte omedelbart vinner laga kraft. Därför bör besluten förenas med ett förordnande om att det undanröjda utslaget tills vidare inte får verkställas. Vidare bör anmärkas att tingsrätts beslut är ett slutligt beslut. Enligt 49 kap. 12 § RB krävs pröv-

³⁰ Departementschefen i NJA II 1989 s. 189 f.

³¹ Kärandens uppfattning torde ju i de fall det är fråga om rena misstag från KFM:s sida sakna betydelse.

³² Se Fitger, a a 54:9.

ningstillstånd i hovrätten om tvisteföremålets värde uppenbarligen inte överstiger ett basbelopp.³³

Avslutande kommentar

18. Hur gick det då i Attunda tingsrätt med det av de inledningsvis beskrivna målen som inte återförvisades till KFM? Sedan inhibitionsbeslut meddelats kallades efter hand till sammanträde för muntlig förberedelse, vid äventyr av treds-kodom. Svaranden inställde sig inte till sammanträdet, och käranden yrkade treds-kodom.

Tingsrätten meddelade treds-kodom och anförde i domskälen följande:

”Vad angår det av kronofogdemyndigheten meddelade utslaget gör tingsrätten följande bedömning. Utslaget meddelades trots att [S] i rätt tid bestritt betalningsföreläggandet. Det saknades därmed förutsättningar att meddela utslag och kronofogdemyndighetens misstag härvidlag är att betrakta som ett grovt rättegångsfel.

När tingsrätten nu meddelar treds-kodom skulle denna, om utslaget hos kronofogdemyndigheten fick stå kvar, anses som den andra treds-kodomen med följd att [S] skulle betas möjligheten att återvinna den, jfr 60 § lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning. [S] skulle då hamna i en sämre situation än om kronofogdemyndigheten handlagt målet på ett riktigt sätt. För att inte [S] skall lida en rättsförlust p.g.a. myndighetens fel skall utslaget undanröjas. På detta sätt finns det när tingsrätten meddelar treds-kodom inget tidigare avgörande som är att betrakta som treds-kodom. [S] får därmed den möjlighet att återvinna treds-kodomen som [S] genom kronofogdemyndighetens fel annars skulle ha betagits.

Ett undanröjande skall normalt förenas med ett beslut om återförvisande. Om målet hade handlagts korrekt hos kronofogdemyndigheten hade det varit anhängigt i tingsrätten i väsentligen samma form. Den enda relevanta skillnaden är att [K] nu gått miste om möjligheten att avstå från att begära att målet överlämnas till tingsrätt. [K] har emellertid inte haft någon erinran mot att de betas denna möjlighet därför att målet inte återförvisas. Det saknas därför anledning att förena beslutet om undanröjande med ett om återförvisande.”³⁴

Frågan om hur felaktigheten hos KFM skulle hanteras togs upp vid förberedelsesammanträdet och käranden bereddes tillfälle att komma med synpunkter på hur problemet skulle lösas. Eftersom käranden i detta fall inte hade någon erinran vare sig mot att treds-kodomen fick återvinnas mot bakgrund av felet hos KFM eller mot att målet inte återförvisades, är den av tingsrätten valda lösningen enligt min mening principiellt såväl som praktiskt tillfredsställande. I domslutet undanröjde tingsrätten alltså först det felaktigt meddelade utslaget och angav sedan i fullföljdshänvisningen att treds-kodomen fick återvinnas.

Den valda lösningen visar också att den lämpligaste handläggningen av frågan i tingsrätten kan variera beroende på i vilket skede av

³³ Inget av de särskilda undantagen från kravet på prövningstillstånd i bestämmelsens 2 st. torde vara tillämpliga.

³⁴ Attunda tingsrätt, treds-kodom meddelad 2008-01-15 i mål T 5871-07.

målet som felet upptäcks. De frågor som redovisats i avsnitt 16 och 17 ovan kan mycket väl få olika svar beroende på i vilket skede av handläggningen målet befinner sig.